

Advies van de directeur Bureau Risicobeoordeling Aan de minister van LNV en de minister van VWS

onderwerp

advies inzake megastallen

Samenvatting

In de voorbereiding van het kabinetsstandpunt over grootschalige veehouderij heeft de beleidsdirectie Voedselkwaliteit en Diergezondheid van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ter onderbouwing het Bureau Risicobeoordeling van de VWA gevraagd de risico's en kansen voor de diergezondheid, het dierenwelzijn en volksgezondheid door de introductie van megastallen, met spoed in kaart te brengen. Ter ondersteuning heeft het Bureau een expert-opinie laten opstellen door relevante deskundigen van Wageningen-UR, CIDC, RIVM en Universiteit Utrecht over de bestaande casus Family Farmers, die wordt vergeleken met de gangbare praktijk en het Agroproductieparken-concept.

Voor de diergezondheid en de volksgezondheid zijn bij de zeugenbedrijven van Family Farmers voornamelijk voordelen te signaleren in vergelijking met de gangbare praktijk, vanwege de centrale regie die wordt gevoerd waardoor het mogelijk is om te voldoen aan de criteria voor een goede risicobeheersing. Bij de megastallen voor vleesvarkens bestaan deze voordelen ook, maar de relatief grote afdelingen vormen mogelijk een risico voor snelle verspreiding van ziekteverwekkers na introductie. Tevens, zal door de omvang van deze bedrijven bij een uitbraak van een besmettelijke dierziekte op een dergelijk bedrijf in één keer een zeer groot aantal dieren daadwerkelijk besmet raken dan wel op juridische grond besmet moeten worden verklaard, gevolgd door aangewezen maatregelen ten behoeve van de dierziektenbestrijding.

Het welzijn van de varkens op grootschalige bedrijven is in belangrijke mate afhankelijk van de vakbekwaamheid, toewijding en betrokkenheid van de dierverzorger. Zodra personeel in loondienst moet worden genomen vanwege de omvang van het bedrijf, in het geval van grote zeugenbedrijven en megastallen met vleesvarkens, dan kan dit negatieve effecten hebben op het dierenwelzijn.

De kansen voor Family Farmers bevinden zich in de verbetering van de risicobeheersing door het verder professionaliseren van de regie in de administratieve en ruimtelijke clustering en in de rentabiliteit van toepassing van innovatieve technieken voor risicoreductie. Daarnaast vormt het Family Farmers-concept een opstap naar het vormen van gesloten bedrijven en/of agroproductieparken die door de deskundigen als vormen van varkenshouderij worden beschouwd die in potentie meer mogelijkheden bieden tot het verminderen van de risico's voor diergezondheid, dierenwelzijn en volksgezondheid.

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

1 \ 10

behandeld door

Drs. B.W. Ooms
telefoon
(070) 448 40 88

Voedsel en Waren Autoriteit

Bureau Risicobeoordeling
Prinses Beatrixlaan 2
2595 AL Den Haag
Postbus 19506
2500 CM Den Haag
Telefoon (070) 448 40 72
Fax (070) 448 40 71
www.vwa.nl

De discussie over de wenselijkheid van grootschalige varkensbedrijven wordt echter niet alleen gevoed door de wetenschappelijke feiten over de risico's, maar ook door ethische en emotionele aspecten die de maatschappelijke acceptatie bepalen.

In mijn advies voor het bepalen van het kabinetsstandpunt raad ik u daarom aan om naast de mogelijkheden die schaalvergroting biedt voor het reduceren van risico's ook rekening te houden met onder meer de maatschappelijke weerstand, de ruimtelijke ordening, milieu-aspecten, het realiteitsgehalte van toekomstscenario's en de marktbehoefte aan vakbekwame diervverzorgers in loondienst bij schaalvergroting.

datum
22 februari 2008
ons kenmerk
VWA/BuR/2008/5018
pagina
2 \ 10

Beknorte recente historie, tendensen in de samenleving en politiek

In het jaar 2000 werd door InnovatieNetwerk het concept Agroproductieparken geïntroduceerd. De voorgestelde ruimtelijke clustering van agro- en niet-agro activiteiten op bedrijventerreinen met als doel kringlopen te sluiten en transport te verminderen bleek controversieel en heeft veel stof doen opwaaien. De grootschaligheid, de veronderstelde negatieve effecten op de diergezondheid en het dierenwelzijn, en het verlies van zelfstandige gezinsbedrijven op het platteland bleken de meeste weerstand op te wekken (Daalder et al., 2004).

Dit heeft onder meer geresulteerd in een bij de Tweede Kamer ingediend burgerinitiatief van de organisaties Milieudefensie en Jongeren Milieu Actief met als titel "Stop fout vlees". Dit initiatief is verder uitgewerkt in de toelichtende notitie "Boeren met toekomst" (2007), en bevat elementen als een halvering van de veestapel in de intensieve veehouderij (warme sanering), een bovengrens aan de bedrijfsgrootte, alleen invoer van duurzaam geteelde soja, een heffing op vlees van 0,85 euro per kg en structurele inkomenssteun aan omgeschakelde veehouders. Dit scenario van radicale hervorming is enigszins vergelijkbaar met het "herontwerp van de veehouderij" zoals in 2001 geschetst door de Commissie Wijffels. In ieder geval valt er uit af te leiden dat er in de samenleving onvrede heerst over de huidige veehouderij en dat de tendens naar grootschaligheid niet zonder meer wordt geaccepteerd.

De grootschaligheid en intensivering is een tendens die grotendeels voortvloeit uit de mogelijkheden die de technische ontwikkelingen bieden en het streven naar een toename van een zo concurrerend (goedkoop) mogelijke dierlijke productie op een mondiaal speelveld. Ditzelfde mondiale speelveld bemoeilijkt de stimulering van duurzaam produceren en consumeren op regionaal niveau. De on-mogelijkheden om de eigen producenten te beschermen tegen mondiale concurrentie en afwijkende ethische opvattingen over het houden en gebruik van dieren zijn hier een voorbeeld van.

Aanleiding / inleiding

Momenteel zijn in een aantal provincies bij diverse gemeenten aanvragen ingediend voor het vestigen van grootschalige varkensbedrijven die op één locatie grotere aantallen vleesvarkens en/of zeugen huisvesten dan gebruikelijk tot nu toe. Hoewel het geen agroproductieparken zijn volgens het concept van InnovatieNetwerk, is de discussie over de wenselijkheid van deze grootschalige varkensbedrijven, ook wel megastallen of varkensflats genoemd, daarmee flink opgelaaid. Veel factoren spelen een rol in deze discussie. Naast gevolgen voor diergezondheid, dierenwelzijn, volksgezondheid en milieu, spelen ook aspecten een rol als ruimtelijke inpassing, internationale competitie, duurzaamheid en maatschappelijke perceptie en acceptatie. De Tweede Kamer heeft het kabinet verzocht om een standpunt over deze megastallen. Het kabinet wil zijn standpunt zorgvuldig en afgewogen bepalen, en daarom alle relevante aspecten helder in beeld krijgen. Om goed zicht te krijgen op de risico's voor de diergezondheid, het dierenwelzijn en de volksgezondheid (voedselveiligheid en non-alimentaire zoönosen) door de introductie van megastallen heeft de beleidsdirectie Voedselkwaliteit en Diergezondheid (VD) van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit het Bureau Risicobeoordeling van de VWA gevraagd de risico's en kansen met spoed in kaart te brengen.

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

3 \ 10

Aanpak

In overleg met de beleidsdirectie VD is, vanwege de tijdsdruk en het gewenste realiteitsgehalte, besloten de kansen en de relatieve risico's voor diergezondheid, dierenwelzijn en volksgezondheid (voedselveiligheid en non-alimentaire zoönosen) te beschrijven van een reële bestaande casus op basis van een expert-opinie. Het betreft de casus *Family Farmers* (zie kader). De expert-opinie is opgesteld door deskundigen van Wageningen-UR, CIDC, RIVM en Universiteit Utrecht (zie bijlage).

Aanvullend wordt een aantal onderwerpen onder de aandacht gebracht die kunnen bijdragen aan een meer afgewogen kabinetsstandpunt, en zo nodig nader kunnen worden onderzocht in een vervolgfase.

Family Farmers

Family Farmers is een samenwerkingsverband bestaande uit zeugenbedrijven en vleesvarkensbedrijven met een centrale regie. Het uitgangspunt van Family Farmers is het gezinsbedrijf met een betrokken varkenshouder. "Omdat elke zeugenboer 's avonds nog naar de stal gaat. Dat krijg je met personeel niet voor elkaar" (Stallen met toekomst, Boerderij/Varkenshouderij, 26 juni 2007). Om deel te mogen nemen aan het Family Farmers-concept moeten varkenshouders aan een aantal eisen voldoen, waarbij opportunisme geen plaats is. Het motto is rust, structuur en continuïteit, waarbij koopmanschap wordt gekoppeld aan vakmanschap.

De centrale regie binnen het Family Farmers-concept staat voor de gezamenlijke inkoop op basis van specifieke kwaliteitseisen van fokmateriaal, kunstmatige inseminatie, voer en veterinaire producten en diensten voor negen zeugenbedrijven in Nederland met totaal 4.000 zeugen. De biggenafzet is momenteel adequaat geregeld. De verwachting is dat in 2008 het aantal zeugenbedrijven zal toenemen en het totaal aantal zeugen zal groeien naar 10.000. Daarnaast is een toenemend aantal zeugen per bedrijf voorzien voor de toekomst.

Voor de toenemende biggenafzet is extra afmestcapaciteit noodzakelijk. Hiervoor zijn plannen ontwikkeld om vier megastallen te bouwen in Overijssel met een capaciteit van 18.816 tot 24.576 vleesvarkens. Deze megastallen voor vleesvarkens kunnen echter niet meer als gezinsbedrijf worden geëxploiteerd. Er is daarom voorzien in arbeidskrachten in loondienst die ieder 5.000 dieren moeten verzorgen. Per bedrijf zal een bedrijfsleider worden aangesteld, die een centrale coach krijgt van Family Farmers.

Ook bij een toenemend aantal zeugen per bedrijf, zal een zeugenhouder personeel in dienst moeten nemen. In de (nabije) toekomst zal het gezinsbedrijf als uitgangspunt dus in het geding komen, zo lijkt het.

Samengevat houdt het Family Farmers-concept in dat een administratieve clustering plaatsvindt van zeugenbedrijven op diverse locaties en een ruimtelijke clustering van vleesvarkens in megastallen. In alle gevallen wordt een centrale regie gevoerd over inkoop en verkoop. Gesloten bedrijven, die biggen produceren en afmesten op één locatie waarbij biggentransport overbodig wordt, wordt niet nagestreefd, omdat Family Farmers van mening is dat een van deze bedrijfsonderdelen dan meestal onvoldoende rendabel is.

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

4 \ 10

Risico's en kansen

De risico's en kansen zijn beoordeeld op een kwalitatieve wijze door gespecialiseerde deskundigen. Zij hebben daarbij het *Family Farmers*-concept, in het vervolg FF-concept, vergeleken met de gangbare praktijk van intensieve veehouderij en een agroproductiepark als mogelijk toekomstig scenario, met als uitgangspunt dat alle voldoen aan de minimale huidige wettelijke eisen. Achtereenvolgens worden diergezondheid, dierenwelzijn en volksgezondheid besproken.

Diergezondheid

De basis voor een goede risicobeheersing van dierziekten op een varkensbedrijf is het minimaliseren van de introductie van een ziekteverwekker op een bedrijf en de verspreiding ervan binnen of buiten het bedrijf, onder de voorwaarde dat een goed detectiesysteem voor deze ziekteverwekkers aanwezig is. Ieder detectiesysteem voor dierziekten begint bij de deskundigheid van de diervoorzorg voor het herkennen ervan. Goed opgeleid en betrokken personeel is dus een voorwaarde, dat in het FF-concept tot uiting komt in de eis dat betrokkenheid en vakmanschap van de varkenshouder essentieel is. Dit kan worden gerealiseerd voor de zeugenbedrijven die als gezinsbedrijf functioneren. Echter, als de omvang van de zeugenbedrijven gaat toenemen, zoals is voorzien, dan zal het handhaven van de betrokkenheid en het vakmanschap moeilijker worden. Een grotere bedrijfsomvang maakt namelijk arbeid in loondienst noodzakelijk. Dit geldt ook voor de vleesvarkensbedrijven op megastal-formaat in het FF-concept.

Het voorkómen van introductie en verspreiding van ziekteverwekkers is met name afhankelijk van het consequent hanteren van strikte hygiënemaatregelen, ongeacht de omvang van het bedrijf. Een gesloten systeem van fokken, vermeerderen en afmesten in één bedrijf draagt daar zeer aan bij.

De verspreiding van dierziekten is verder onder meer afhankelijk van de bedrijfsdichtheid en de contactstructuur. Hoe minder transportmogelijkheden een ziekteverwekker worden geboden, hoe beter. Een ruimtelijke clustering van dieren in agroproductieparken en megastallen verlaagt de bedrijfsdichtheid en daarmee het totaal aantal onderlinge contacten en transportbewegingen, denkend aan aan- en/of afvoer van bijvoorbeeld voer, dieren en mest. In geval van een administratieve clustering zoals de zeugenbedrijven in het FF-concept zal dit effect geringer zijn, omdat de bedrijfsdichtheid niet per se afneemt. Echter, doordat er sprake is van een centrale administratie en coördinatie kan het hanteren en handhaven van strenge hygiënische maatregelen en minder transportbewegingen de contacten veiliger maken. Bijvoorbeeld door een minimaal aantal herkomstbedrijven biggen te laten leveren aan één vleesvarkensbedrijf en vermenging van biggen van verschillende herkomst in een afdeling te voorkomen.

Doordat binnen het FF-concept centrale regie wordt gevoerd is het mogelijk om in meer of mindere mate te voldoen aan de criteria voor een goede risicobeheersing van dierziekten ter voorkoming van insleep en verspreiding tussen bedrijven. Deze situatie is beter dan in de gangbare praktijk. Echter, wat betreft verspreiding van ziekteverwekkers binnen een bedrijf geldt dat een groot aantal dieren in één ruimte kan zorgen voor een snelle verspreiding van ziekteverwekkers en opbouw van een hoge infectiedruk. De relatief grote afdelingen in het FF-concept vormen daarvoor mogelijk een groter risico dan in de gangbare houderij van vleesvarkens. Het beheersen van dit risico vereist extra aandacht voor de hygiëne op het bedrijf.

Het FF-concept biedt kansen voor wat betreft het verminderen van het aantal contacten door verdere professionalisering van de regie, het vormen van gesloten bedrijven en als opstap naar een agroproductiepark.

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

5 \ 10

Dierenwelzijn

Uitgaande van de uniform geldende wettelijke eisen, zoals het aantal m² vloeroppervlakte per dier, worden van schaalvergroting op zich geen wezenlijke effecten verwacht op het welzijn van de dieren anders dan bij de gangbare praktijk van varkenshouderij. Er is namelijk geen invloed van ruimtelijke clustering op de eigenschappen van het dier noch op de directe fysieke en sociale omgeving van het dier. Het draait daarom om de vraag hoe op grootschalige bedrijven de juiste zorg voor het dier wordt gegarandeerd. Hierbij is de menselijke factor cruciaal, omdat er vooralsnog geen technologische mogelijkheid is om het welzijn van dieren te bewaken. De inzet van vakbekwame en toegewijde diervverzorgers is dus onontbeerlijk om non-conforme situaties die het welzijn van het individuele dier schaden tijdig te onderkennen. En hierin schuilt nu juist het gevaar, omdat de verwachting is dat grootschaligheid gepaard zal gaan met arbeid in loondienst. In de vorm van bijvoorbeeld ploegendienst of een baan van 8 tot 5 geeft dit minder garanties voor vakbekwaamheid en motivatie dan bij een betrokken varkenshouder met een eigen bedrijf. Vooral ook als de hoeveelheid geschoold personeel op de (regionale) markt terugloopt door afname van het aantal leerlingen op het vakgebied veehouderij.

Binnen het FF-concept lijkt het risico voor negatieve effecten op dierenwelzijn vooral aanwezig in de megastallen voor vleesvarkens, omdat arbeidskrachten in loondienst de dieren zullen moeten verzorgen. Hoewel ook verwacht wordt dat de omvang van de zeugenbedrijven dusdanig zal toenemen dat ook daar loonarbeiders moeten worden ingezet en de betrokkenheid bij het bedrijf afneemt.

Positieve effecten op dierenwelzijn zijn te verwachten als het transport van dieren kan worden teruggebracht door binnen de ruimtelijke clustering ook een slachterij te vestigen, een slachterij direct bij een megastal. In het FF-concept is dit niet rendabel te maken. Zelfs bij een nog grootschaliger aanpak als van agroproductieparken is het nog maar de vraag of een exploitatie van een slachterij rendabel is.

Het FF-concept biedt kansen voor een professionele aanpak van opleiding en begeleiding van diervverzorgers, en de vermindering van diertransport door het vormen van gesloten bedrijven en als opstap naar agroproductieparken met in pandige slachterijen.

Echter, het maatschappelijk gewenste toekomstbeeld van de veehouderij, speciaal dat van dierenwelzijn, gebaseerd op een romantische voorstelling van de burger, verschilt aanzienlijk van de huidige realiteit en dit verschil zal met een toenemende schaalvergroting alleen maar groter worden.

Volksgezondheid

De relevante gevaren voor de volksgezondheid in relatie met de varkenshouderij kunnen worden verdeeld in microbiologische (alimentaire en non-alimentaire zoönosen) en chemische gevaren. De beheersing van de belangrijkste chemische gevaren kan worden gerealiseerd met een goede regie binnen de administratieve, logistieke of ruimtelijke clustering van dieren. Bijvoorbeeld door duidelijke afspraken en productspecificaties (toegestane gehalten aan contaminanten) te maken voor voerleveranties. Het gebruik van antibiotica, en daarmee de kans op bacteriële resistentie-ontwikkeling en

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

6 \ 10

antibioticaresiduen in het vlees, is afhankelijk van de infectiedruk op het bedrijf. Hoewel een groot aantal dieren op een bedrijf een risico vormt voor een hoge infectiedruk, zal bij een goede risicobeheersing van dierziekten de infectiedruk op grootschalige bedrijven niet groter zijn dan in de gangbare veehouderij evenmin als het antibioticagebruik. Voor de risicobeheersing van zoönosen op een varkensbedrijf gelden dezelfde uitgangspunten als voor een goede risicobeheersing van dierziekten, en het hangt af van dezelfde omstandigheden. Echter, het detectiesysteem voor zoönotische ziekteverwekkers vergt monster-analyses van materiaal als bloed of mest, omdat de dieren vaak geen klinische verschijnselen tonen en alleen zintuigelijke waarneming onvoldoende informatie levert.

Het grootste risico bij grootschalige bedrijven zoals de megastallen in het FF-concept is dat bij een microbiële of chemische besmetting in één keer veel dieren kunnen worden besmet. Het risico van het optreden van een voor de mens bedreigende variant van een influenzavirus door mutatie wordt niet hoger ingeschat bij grootschalige varkenshouderij dan in de gangbare praktijk. Hoewel in de megastallen van het FF-concept de afdelingen groter zijn dan gebruikelijk en daardoor viruscirculatie over meer dieren per afdeling kan plaatsvinden, zal door compartimentering en andere goede risicobeheersingsmaatregelen de viruscirculatie niet ongehinderd over alle dieren op het bedrijf kunnen plaatsvinden. Aangezien de kans op een virusmutatie zeer gering is, zal deze naar verwachting niet veel toenemen bij een gering toegenomen viruscirculatie. Overigens is er geen literatuur beschikbaar die deze inschatting ondersteunt.

Het FF-concept biedt kansen door het voeren van een strakke regie binnen de administratieve, logistieke en ruimtelijke clustering. De omvang creëert de macht om eisen te stellen aan voerleveranciers en aan varkenshouders die willen aansluiten. Tevens kan de gezondheidsstatus van de bedrijven efficiënter en kosteneffectiever worden bewaakt met behulp van steekproefsgewijze monsteranalyses.

Aanvullend kan worden gesteld dat op de drie genoemde risicoterrainen grootschaligheid de toepassing van innovatieve, vaak dure, technologieën om risico's te vermijden of te reduceren, eerder rendabel wordt. Denk hierbij aan luchtverversingstechnieken, warmte-terugwintertechnieken, luchtwassers om emissie van schadelijke stoffen terug te dringen.

Conclusie betreffende de risico's en kansen

Het FF-concept kan gesplitst worden in zeugenbedrijven die administratief geclusterd zijn en vleesvarkensstallen die de dieren ruimtelijk clusteren in megastallen.

Voor de diergezondheid en de volksgezondheid in relatie met de varkenshouderij zijn bij de zeugenbedrijven in het FF-concept voornamelijk voordelen te signaleren in vergelijking met de gangbare praktijk, vanwege de centrale regie die wordt gevoerd waardoor het mogelijk is om te voldoen aan de criteria voor een goede risicobeheersing. Bij de megastallen bestaan deze voordelen ook, maar de relatief grote afdelingen vormen mogelijk een risico voor snelle verspreiding van ziekteverwekkers na introductie. Tevens, zal door de omvang van deze bedrijven bij een uitbraak van een besmettelijke dierziekte op een dergelijk bedrijf in

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

7 \ 10

één keer een zeer groot aantal dieren daadwerkelijk besmet raken dan wel op juridische grond besmet moeten worden verklaard, gevolgd door aangewezen maatregelen ten behoeve van de dierziektenbestrijding.

Het welzijn van de varkens op grootschalige bedrijven is in belangrijke mate afhankelijk van de vakbekwaamheid, toewijding en betrokkenheid van de dierversorger. Zodra personeel in loondienst moet worden genomen vanwege de omvang van het bedrijf, in het geval van grote zeugenbedrijven en megastallen met vleesvarkens, dan kan dit negatieve effecten hebben op het dierenwelzijn.

De kansen voor het FF-concept bevinden zich in de verbetering van de risicobeheersing door het verder professionaliseren van de regie in de administratieve en ruimtelijke clustering en de mogelijkheid om toepassing van innovatieve technieken voor risicoreductie eerder rendabel te maken. Daarnaast vormt het Family Farmers-concept een opstap naar het vormen van gesloten bedrijven en/of agroproductieparken die door de deskundigen als vormen van varkenshouderij worden beschouwd die in potentie meer mogelijkheden bieden tot het verminderen van de risico's voor diergezondheid, dierenwelzijn en volksgezondheid.

Andere aandachtspunten

De expert-opinie over de risico's en kansen is een bijdrage voor de standpuntbepaling van het kabinet over de ontwikkelingen naar grootschalige veehouderij. Echter, de discussie over grootschalige veehouderij wordt niet louter gevoerd op basis van 'harde' feiten, ook vermeende beelden, ethische aspecten en emoties spelen een rol. Dit uit zich onder meer in de volgende tekstpassage uit de toelichtende notitie bij het burgerinitiatief *Stop fout vlees*: "Een land dat zijn boeren inruilt voor varkensflats op industrieterreinen, mag zich erop voorbereiden dat de landbouw haar maatschappelijk draagvlak zal verliezen" (van Eck et al., 2007). De maatschappelijke acceptatie van grootschalige veehouderij zal daarom een belangrijk aandachtspunt moeten zijn bij het ontwikkelen van een kabinetsstandpunt. Voor een zorgvuldige en afgewogen standpuntbepaling zijn daarom andere aspecten ook van belang in het kader van de kansen en risico's van de grootschalige veehouderij. In niet prioritaire volgorde noem ik:

- Lucht-, bodem- en grondwaterverontreiniging (bv. emissiereducerende huisvestingstechnieken, luchtreinigingstechnieken);
- Energievriendelijke clustering van bedrijven (bv. hergebruik van geproduceerde warmte in de stal);
- Ruimtelijke ordening (bv. overlast door transportbewegingen in de nabijheid van megabedrijven);
- Clustering van bedrijven van een keten (bv. het combineren van een slachterij met een vleesvarkensbedrijf waardoor diertransport wordt verminderd);
- Mondialisering (bijvoorbeeld de (on)mogelijkheden van bescherming van Nederlandse bedrijven tegen mondiale concurrentie, of een verbod op een bepaalde productiewijze in Nederland dat leidt tot verplaatsing van de productie naar landen waar de normen voor diergezondheid, dierenwelzijn en volksgezondheid minder streng zijn, waarna we deze producten weer importeren).

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

8 \ 10

Advies

Op basis van de expert-opinie over de risico's en kansen voor de diergezondheid, dierenwelzijn en volksgezondheid (voedselveiligheid en non-alimentaire zoönosen), waarbij een beoordeling heeft plaatsgevonden van de casus *Family Farmers*, en andere geraadpleegde literatuur adviseer ik u als volgt:

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

9 \ 10

Houd u bij het bepalen van het kabinetsstandpunt over grootschalige veehouderij rekening met:

- De mogelijkheden die schaalvergroting biedt voor het reduceren van de risico's voor diergezondheid, dierenwelzijn en volksgezondheid;
- De nadelen van de schaalvergroting bij de uitbraak van een besmettelijke dierziekte op een bedrijf, doordat een dierziektenbestrijdingsmaatregel van toepassing is op veel dieren tegelijkertijd;
- De maatschappelijke weerstand;
- Een duidelijke publiekscommunicatie over de mogelijke verbeteringen voor milieu, diergezondheid, dierenwelzijn en voedselveiligheid als gevolg van schaalvergroting;
- Het realiteitsgehalte en haalbaarheid van toekomstscenario's als agroproductieparken in een (inter)nationale context;
- Schaalvergroting bij de houderij van andere diersoorten dan varkens;
- De mogelijkheden die schaalvergroting biedt voor het benutten van technologische innovaties;
- De invloed op en kansen voor de ruimtelijke ordening;
- De noodzakelijke marktbehoefte aan vakbekwame diervverzorgers in loondienst bij schaalvergroting.

De meeste aspecten vergen nader onderzoek om een zorgvuldig oordeel te kunnen vormen. De huidige stand van kennis maakt het niet mogelijk om de kansen en risico's van de introductie van megabedrijven in de veehouderij tegen elkaar af te wegen. Indien gewenst, ben ik bereid u te ondersteunen in de nadere uitwerking hiervan.

Hoogachtend,

Prof. Dr. E.G. Schouten
Directeur Bureau Risicobeoordeling

Bijlagen:

- Stallen voor 18.816 varkens, Family Farmers onthult megaplannen. Boerderij/Varkenshouderij, 26 juni 2007
- Expert Analyse Grootschalige Varkensbedrijven, casus Family Farmers. Animal Sciences Group van Wageningen UR, 2007

datum

22 februari 2008

ons kenmerk

VWA/BuR/2008/5018

pagina

10 \ 10

Geraadpleegde Literatuur

Bruchem, C. van. Verkenningen economische aspecten van een kleinere en meer extensieve veehouderij. LEI, Den Haag, 2007. 48 pp.

Bruchem, C. van. Naar een kleinere en meer extensieve veehouderij: een beschouwing over (on-) mogelijkheden, knelpunten en aanknoping. LEI, Den Haag, 2007. 16 pp.

Daalder, A., Koopman, J., de Wilt, J., Hübens, P. en Breure, B. Verguld en verguisd: agroparken in de media. InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster. Rapportnr. 04.2.075, Den Haag, 2004. 51 pp.

Eck, W. van, van Geelen, M., Houkema, R. en Klingers, J. Boeren met toekomst. Milieudefensie. Amsterdam, 2007. 20 pp.

Fels, B. van der, Hopster, H., Elbers, A. en Swanenburg, M. (editors). Expert Analyse Grootschalige Varkensbedrijven, casus Family Farmers. Animal Sciences Group van Wageningen UR, Lelystad, 2007. 24 pp.

Stallen voor 18.816 varkens, Family Farmers onthult megaplannen. Boerderij/Varkenshouderij, 26 juni 2007.

Stolwijk, H., Westhoek, H. en van Dam, J. Analyse van het burgerinitiatief 'Boeren met toekomst', effecten van een andere intensieve veehouderij. Milieu- en Natuurplanbureau. MNP-publicatienr. 500139001. Bilthoven, 2007. 79 pp.

Wilt, J.G. de. Agrocentrum Amsterdam: ontwerpen voor agroparken in havengebieden. InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster. Rapportnr. 05.2.106, Utrecht, 2005. 73 pp.